

Organisation af amtstandplejen i Vestsjællands Amt

Jørgen J. Brinck

Organisationen af amtstandplejen i Vestsjælland og amtstandplejens opgaver beskrives. Desuden gennemgås lov- og idégrundlaget med præcisering af amtets og kommunernes målsætning for sundhedsområdet, og praktiske arbejdsforhold, herunder personaleorganisation, klinikplaceringer og materiel. Hvis det skønnes muligt, udføres tandbehandling i privat regi. Ellers sker det på en af amtstandklinikkerne i Slagelse, Nykøbing Sjælland, Dianalund eller med mobile enheder. Behandling i generel anæstesi er nødvendig i en række tilfælde og udføres på Sygehuset i Sæby. Instruktion af plejepersonalet er en af hjørnestenene i det forebyggende arbejde, og der lægges vægt på motivation og kontinuerlig uddannelse af medarbejderne. Desuden medvirkes ved undervisning af elever i sundheds- og socialuddannelserne, og Amtstandklinikken personale bidrager til temaugerne på SKT, København. Amtstandklinikken samarbejder med DTF, tandlægeskolerne og Kommunernes Landsforening med udarbejdelse af undervisnings- og journalmateriale, og amtstandlægen udfører konsulent- og udvalgsarbejde. Amtstandplejen indgår også i forskningsprojekter.

Amtstandplejen i Vestsjællands Amts primære målgruppe omfatter personer på amtets institutioner med et særligt behov for omsorg, også i tandplejen. I princippet behandles kun patienter, der ikke uden særlig indsats kan behandles i det øvrige behandlesystem.

Amtsrådet har vedtaget, at Amtstandklinikken desuden kan drive indtægtsdækket virksomhed inden for følgende områder: 1) undervisning og kursusvirksomhed inden for virksomhedsområdet, 2) behandling af henviste handicappede børne- og voksenpatienter, 3) varetagelse af amtslige/kommunale tandlægevagtordninger, 4) varetagelse af primærkommunal omsorgstandpleje.

Lov- og idégrundlag

Beboere på institutioner oprettet i henhold til bistanndslovens § 112 er ikke omfattet af den obligatoriske kommunale omsorgstandpleje (1). Hvis beboerne på disse institutioner pga. vidtgående handicap kun vanskeligt kan udnytte de almindelige tandplejetilbud, er det en del af den amtslige forpligtelse efter bistanndsloven at sikre et særligt tilrettelagt tilbud om forebyggende og behandlende tandpleje (2). Børn og unge under 18 år, der har ophold på døgninstitutioner omfattet af § 96 i lov om social bistand, er omfattet af bokommunens tandpleje, medmindre institutionen har indrettet tandklinik (1). Som sådan forstås også en amtstandklinik, beliggende i hensigtsmæssig afstand.

Vestsjællands Amt har seks amtsplejehjem oprettet i henhold til bistanndslovens § 79 (plejehjem) og to psykiatriske plejehjem, hvortil primærkommunerne kan henvise personer, der er for plejekrævende til, at de kan være i eget hjem eller på primærkommunernes egne plejehjem. Da loven om tandpleje åbnede for omsorgstandpleje i 1986, blev det aftalt med Kommuneforeningen i Vestsjællands Amt, at disse beboere skulle have tilbuddet fra 1. januar 1988.

Psykiatriske patienter på amtets institutioner er omfattet af Amtsrådsforeningens cirkulæreskrivelse ang. vejledende retningslinier for tandbehandling af psykiatriske patienter (1).

Målsætningen for Amtstandklinikken arbejde hentes i § 1 i lov om tandpleje i Danmark (1): »... målet er, at befolkningen ved en god hjemmetandpleje og et sammenhængende tilbud om forebyggelse og behandling kan udvikle hensigtsmæssige tandplejevaner samt sunde tænder, mund og kæber og bevare disse i funktionsdygtig stand gennem hele livet«.

Derudover har Vestsjællands Amt sammen med primærkommunerne i amtet en fælles målsætning for sundhedsområdet (3):

– Sundhedsvæsenet skal tilrettelægges med udgangspunkt i borgernes behov.

– Alle borgere skal sikres lige adgang til sundhedsvæsenets ydelser.

– Det amtslige og primærkommunale sundhedsvæsen skal samarbejde og koordinere indsatsen til gavn for borgerne. Ressourcerne skal udnyttes hensigtsmæssigt, således at patienterne oplever sammenhæng i undersøgelse, behandling og pleje.

– Den sygdomsforebyggende og sundhedsfremmende indsats i Vestsjællands Amt skal styrkes.

– Den sygdomsbehandlende indsats skal udvikles, så undersøgelses- og behandlingstilbuddene altid er tidssvarende.

– Alle faggrupper i sundhedsvæsenet skal være i stand til at udføre sundhedspædagogisk arbejde med udgangspunkt i den enkelte patients/borgers situation.

– Sundhedsvæsenets tilbud skal ydes på en sådan måde, at patienterne og deres pårørende aktivt kan medvirke i beslutningsprocesserne og samtidig opleve tryghed.

– Sundhedsinformationen skal styrkes og tilpasses målgruppens aktuelle behov.

Personale og materiel

På Amtstandklinikken er ansat en amtstandslæge, to tandplejere og to klinikassistenter. Amtstandklinikken er geografisk placeret på området for den tidligere særfororgsinstitution Andersvænge i Slagelse. Den er nu nedlagt, og i stedet er oprettet 17 selvstændige institutioner i de eksisterende bygninger.

På Amtstandklinikken i Slagelse findes tre stationære klinikker, et mindre proteselaboratorium og den centrale sterilisationsenhed for de øvrige stationære og mobile klinikker. På Kolonien Filadelfia med Epilepsihospitalet og Psykiatrhospitalet rådes over to stationære klinikker. På Amtshospitalet i Nykøbing Sjælland findes ligeledes to stationære klinikker, heraf den ene på Sikringsafdelingen, der er en landsdækkende institution (inklusive Grønland) for særligt farlige sindslidende. De fire sidstnævnte klinikker er ikke udstyret med instrumenter og materialer. Derfor medbringes dette fra Amtstandklinikken i Slagelse. Afstanden til den nordligste aktivitet i Nykøbing Sjælland er 76 km, og til den sydligste i Rude mod Næstved er der 28 km. Der rådes over to biler fuldt udstyret med mobile units, mobile pumpestole, instrumenter, materialer m.m. (Fig. 1). Amtstandlægen har i sin private bil to pillotasker pakket med et standardudstyr, beregnet til at klare tilkald til akutte situationer, fx ekstraktioner, mindre operative indgreb, tab af fyldninger, tand- og proteseskader etc. For at opnå en rationel kontakt mellem Amtstandklinikken mobile enheder, faste enheder, og patienternes opholdssteder, er de mobile enheder udstyret med mobiltelefon.

Forebyggende og behandlende tandpleje

Alle beboere på sociale institutioner og bosteder i Vestsjællands Amt, oprettet i henhold til bistandslovens § 112 stk. 1 og 2 (voksne med særlige behov) og § 79 (amtsplejehjem), får straks efter indflytning tilbud om at modtage Amtstandklinikken tandpleje. Hvis det ved visitation sammen med plejepersonalet, og om muligt efter at have hørt beboerens eget ønske, skønnes, at det er muligt at gennemføre tandbehandlingen i privat tandpleje, henvises til den ønskede tandlæge. Senere kan ændringer i patientens helbredssituation medføre, at patienter, der modtager tandpleje i privat praksis, må overgå til behandling ved Amtstandklinikken. Alle disse institutioner tilbydes løbende instruktion af plejepersonalet om metoder og midler i tandplejen af Amtstandklinikken tandplejere. De samme forhold gælder for beboere på institutioner, oprettet i henhold til bistandslovens § 96 (børn og unge), hvis de ikke kan deltage i den lokale kommunale tandpleje. På Amtshospitalet i Nykøbing Sjælland tilbydes patienterne behandling i henhold til Amtsrådsforeningens cirkulæreskrivelse om tandbehandling af psykiatriske patienter (1). Dvs., at al akutbehandling varetages.

Derudover får langtidsindlagte patienter tilbud om fuld tandbehandling. Korttidsindlagte patienter kan få tandbehandling, hvis det skønnes at være en del af det psykiatriske behandlingstilbud. På Kolonien Filadelfia, der omfatter Psykiatrhospitalet, Epilepsihospitalet med bl.a. Børnehospitalet, er tilbuddet om tandbehandling som på Amtshospitalet i Nykøbing Sjælland.

Behandling af henviste hjemmeboende handicappede patienter er en naturlig følge af Amtstandklinikken selektive

Fig. 1. Klinikbilerne klar til aflæsning.

Fig. 1. Clinic cars ready for unloading.

patienttilbud. Det er både kommunal og privat tandpleje, der møder patienter, som er svære at passe ind i de daglige rutiner med ikke-handicappede patienter. Nogle patienter bliver henvist mhp. at løse akutte behandlingsbehov og derefter remitteret, mens andre indgår i en fast behandlingsturnus. De fleste af disse patienter bliver transporteret til Amtstandklinikken. Hjemmebundne ældre patienter og plejehjemspatienter, som den kommunale tandpleje eller den private tandpleje har henvist til Amtstandklinikken, behandles fortrinsvis med Amtstandklinikens mobile enheder (Fig. 2).

Tandbehandling i generel anæstesi kan for enkelte patienter være nødvendig for at gennemføre behandlingen, i nogle tilfælde hver eneste gang, selv hvor der skal foretages mindre behandlinger som undersøgelse og tandrensning. Amtstandklinikens personale udfører tandbehandling i generel anæstesi i samarbejde med personalet på sygehuset i Sæby ved Tissø. Hospitalspersonalet foretager undertiden i samme seance, efter henvisning fra patientens læge, nødvendige øreskylninger, gynækologiske undersøgelser, brokoperationer og andre mindre operationer eller undersøgelser.

Behandling under anvendelse af kvælstofforilte sker ikke så hyppigt. Mange patienter er bange for at få næsemasker anbragt, og for en del psykiatriske patienter er der risiko for uønskede hallucinationer.

Personaleinstruktion er en af hjørnestenene i det forebyggende arbejde. Uden plejepersonalets aktive og engagerede medvirken kan man ikke drive en effektiv handicap- eller omsorgstandpleje. Det er sjældent den katedrale instruktion, der har den store effekt. Derimod virker opmuntrende tilkendegivelser og gentagen instruktion bedre. Det er erfarin-

gen, at når personalet ved det daglige samarbejde med tandplejepersonalet føler sig som ligeværdige samarbejdspartnere med en fælles målsætning, øges interessen for at optimere tandplejen som en integreret del af den totale pleje. Deraf følger lysten til at få øget viden, og der fremkommer forespørgsler om instruktioner ved personalemøder og kursusdage eller blot for afdelingens morgen- eller aftenvagter.

Personaleinstruktionerne holdes fortrinsvis af tandplejerne, men alle tre personalegrupper kan afholde kurser og give instruktioner. Det er vigtigt til stadighed at tænke på at indsamle relevant undervisningsmateriale. Derfor medbringes altid fotoudstyr, hvis situationen er der for det helt rigtige instruktive billede!

På beskyttede værksteder besøges både klienter fra de institutioner, der betjenes, men også hjemmeboende eller pensionsbeboere, der normalt ikke er i kontakt med. Det er et led i synliggørelse af tandplejens nødvendighed, både over for klienterne, men også over for institutionspersonalet. Amtstandklinikens personale møder frem og laver indledende tilvænningsøvelser til tandpleje og motiverer personalet til at deltage aktivt i den daglige mundhygiejne for deres klienter. Specialbørnehaver og specialskoler har elever udvalgt pga. handicap. Her ligger der også en forebyggende indsats i, at Amtstandklinikens tandplejere holder personalemøder og forældremøder for at motivere og instruere støttemedarbejderne til aktiv og hensigtsmæssig deltagelse i den daglige mundhygiejne for eleverne.

Undervisning

Undervisning af elever inden for sundhedsuddannelser og socialuddannelser anses som en integreret del af den forebyggende tandpleje. Disse personer vil ofte, efter endt uddannelse, stå med ansvaret for deres klienters daglige mundpleje. Det understreges altid, at mundhygiejne er en ubrydelig del af den totale pleje ved enhver plejeplanlægning. På Tandlægeskolen og på Skolen for Klinikassistenter og Tandplejere i København giver Amtstandklinikens personale undervisning som led i disse skolers temauger om handicap-tandpleje. Desuden holdes en del foredrag og kurser om det daglige virke. Hele personalet deltager med idéer og kritik i kursusudviklingen.

Udvikling af undervisningsmateriale etc.

Da social- og sundhedsuddannelserne afløste de gamle plejeruddannelser mm., var det naturligt at udarbejde en undervisningsbog i tandpleje. Det blev til bogen: »Sunde tænder – hele livet« (4) som er udarbejdet sammen med Idécentret i Dansk Tandlægeforening. Bogen søger at give fornøden viden til plejepersonalet, således at det kan varetage den dagli-

FOTO: KIRSTEN FICH PEDERSEN

Fig. 2. Mobil klinik opstillet på under 10 minutter.

Fig. 2. Mobile unit in place in less than ten minutes.

ge mundpleje og tilskynde til opsøgning af nødvendig akutbehandling mellem de regelmæssige tandeftersyn. Sammen med Tandlægeskolen i København og Idécetret blev foredragsoplægget »Eldrepakken« udarbejdet. DTF's »Tandlægernes billedhåndbog« (5) er blevet omsat til en undervisningsserie for tolke, ansat ved Dansk Flygtningehjælp. Efter en sådan undervisning er de forhåbentlig bedre rustet/informeret, når de skal tolke ved tandlægebesøg.

For at få en hensigtsmæssig daglig papirgang, har Amtstanklinikken sammen med Kommunernes Landsforening udarbejdet et journalsystem med 13 forskellige formularer. De kan selvfølgelig anvendes enkeltvis efter behov, men er tænkt som et praktisk værktøj, der virker som huskeliste for de forskellige personalegrupper, der arbejder med omsorgstandpleje og lignende former for tandpleje. Den indledende udfyldning af disse formularer giver hver gang en god anledning til dialog med plejepersonalet, også om andre tandplejespørgsmål. Ved første møde med patienten virker det velforberedt at komme med en udfyldt journal med allerede tilgængelige og modtagne oplysninger. Journalomslagets forside forsynes, hvis patienten tillader det, med et foto, som letter overleveringen både mellem behandlergruppen indbyrdes og med plejepersonalet. Det letter også løsningen af en del spørgsmål via telefon, når tandplejepersonalet straks på forsiden af journalomslaget er velorienteret om patienten og dennes data.

Konsulentopgaver

Rådgivning om omsorgstandpleje, ældretandpleje og handicaptandpleje omfatter enkeltpersoners telefonforespørgsler eller spørgsmål fra personalegrupper, kolleger, administratører og myndigheder. Amtstandlægen har bl.a. deltaget i udvalgsarbejder under Sundhedsministeriet og Socialministeriet. Der er i årenes løb opsamlet mange erfaringer hos Amtstandklinikken personale, som også dentalfirmaer og producenter af udstyr har været interesseret i at anvende.

Støttepersoner og netværk for handicappede omfatter pårørende, støttepædagoger, plejefamilier og foreninger med særinteresser for forskellige former for handicap eller specielle sygdomme. De søger ofte råd om hjælpemidler og deres anskaffelse og anvendelse, samt om behandlings- og henvisningsmuligheder.

Hjælpemiddelcentralen i Vestsjællands Amt har kontakt med en del af Amtstandklinikken patienter og med personer, der har lignende problemer på tandplejeområdet. Derfor har det været naturligt at lave en mindre udstilling af tandplejehjælpemidler sammen med Hjælpemiddelcentralens permanente udstilling. På udstillinger om sociale tiltag i amtet har de to institutioner også haft stande ved siden af hinanden.

Amtstandlægen er tilknyttet amtets forvaltning som faglig rådgiver, bl.a. i planlægningssager og koordineringsspørgsmål, men også i løbende sagsbehandling af fx klagesager under Sygesikringen. Amtstandlægen er således udpeget som amtskommunens repræsentant i visitationsudvalget og i forundersøgelgesudvalget samt tilforordnet samarbejdsudvalget mellem tandlæger og Sygesikringen og Amtstandlægenævnet, dog uden stemmeret.

Amtsankenævnet for sociale sager er placeret i Statsamtet, hvor amtstandlægen er faglig konsulent ved klager over kommuners tilskud til fx pensionisters eller bistanndsklienters tandbehandling.

Forskning og erfaringer

Der er bl.a. et igangværende forskningsprojekt på de seks amtsplejehjem og de to sygehjem i amtet sammen med Tandlægeskolen i København. Det startede i januar 1988, da der blev påbegyndt systematisk omsorgstandpleje på disse institutioner. Basisundersøgelser (6) viste, at der var et stort behov. Fx havde 18% af 274 protesebærere manifesterede tryksår. Disse havde ikke selv kunnet give udtryk for tilstanden, og personalet havde ikke direkte, eller ved at observere beboernes adfærd, kunnet tolke noget som tegn på en traumatisk lidelse i mundhulen. Efter systematiske undersøgelser og behandlinger er der i dag en tilslutningsprocent på ca. 98% blandt beboerne. Plejepersonalet har også, efter løbende instruktioner og regelmæssig kontakt med tandplejepersonalet, vist stor interesse for at optimere patienternes tandsundhed, både ved den daglige hjælp til beboernes mundhygiejne og ved tilkald ved mistanke om behandlingskrævende tilstande. På de to sygehjem udelukkende for psykiatriske plejepatienter, kan en del af beboerne gå til privat tandlæge. Ofte virker det som en tilskyndelse hertil, når Amtstandklinikken personale kommer til stede på institutionen med den mobile enhed. ■

English summary

Organisation of county-based dentistry in West-Zealand, Denmark

The organised county dentistry in West-Zealand and the Danish Public County Dentistry's duties towards persons with severe disabilities as well as physical and mental handicaps are described. Also the basis for legislation and ideas, primary object groups and areas of profit making are reviewed with a view to the county's and the municipality's goals in the public health area, practical work conditions, including personnel organisations, placement of clinics and equipment.

If deemed possible, the dental treatment is carried out in private practise, otherwise it takes place at the County Clinic ►

or at the county hospital in the area. Treatment under general anesthesia is necessary in many cases and is done at the hospital in Sæby. Instruction of personnel is one of the corner stones in the preventive work, and much emphasis is placed on motivation and continued education of the staff. Further instruction involves the education of trainees in the health and welfare sector, and the County Dental Clinic's staff contributes during theme weeks held in Copenhagen. The County Dental Clinic works in cooperation with the Danish Dental Association, the Danish Schools of Dentistry and committee work. The Public County Dentistry also contributes to research projects.

Litteratur

1. Sundhedsstyrelsen. Retningslinjer for tilrettelæggelse af den kommunale tandpleje. Retningslinjer nr. 117 af 8. juni 1994.
2. Socialministeriet. Vejledning om Betalingsregler i institutioner efter bistandslovens § 112, stk. 1 og 2. Socialministeriet, SIKON, 1994.
3. Vestsjællands Amt. Centralforvaltningens notater om mål- og ramkestyring i Vestsjællands Amt. Sorø: 17. november 1995.
4. Brinck JJ, Madsen H. Sunde tænder – hele livet. Temabog for social- og sundhedsområdet. Frederikshavn: Dafolo, 1991.
5. Dansk Tandlægeforening. Tandlægens billedhåndbog. København: Dansk Tandlægeforenings Idécenter, 1995.
6. Vigild M, Brinck JJ, Christensen J. Oral health and treatment needs among patients in psychiatric institutions for the elderly. Community Dent Oral Epidemiol 1993; 21: 169-71.

Forfatter

Jørgen J. Brinck, amtstandlæge
Amtstandklinikken, Æblehaven 2, 4200 Slagelse.